

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

Tom XIV

DARŁOWO:

MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIŃSKIEJ
T. XIV

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM XIV

DARŁOWO: MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO–DARŁOWO 2021

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds.), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. 14: *Darłowo: Migawki z historii miasta i okolic* [History and Culture of the Sławno region, vol. 14: Darłowo: Snapshots of the town's history and its vicinity]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2021, pp. 236, figs 62, tables 12. ISBN: 978-83-957115-2-7. Polish texts with German summaries.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2021
© Copyright by Authors

Na okładce: Günter Machemehl, *Port w Darłowie*, akwarela 1934, 76 × 56 cm [w:]
Jemett E. 2012. *Der Maler Günter Machemehl. Zwischen Hesse,
Bach und Schmidt-Rottluff*, BoD-Books- on Demand, s. 32

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brigida Jerzewska*

Redaktor: *Katarzyna Muzia*
Skład i łamanie komputerowe: *Eugeniusz Strykowski*

Publikację wydano przy finansowym wsparciu Urzędu Miejskiego w Darłowie
oraz Starostwa Powiatowego w Sławnie

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”,
76-100 Sławno, ul. Mielczarskiego 7/5

ISBN 978-83-957115-2-7

Druk/Druck: Drukarnia „BOXPOL”, 76-200 Słupsk, ul. Wiejska 28

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań)	
Migawki z przeszłości Darłowa i okolic – wprowadzenie	7
RAFAŁ WITKOWSKI (Poznań)	
Johann Christian Schöttgen i jego artykuł o dziejach kartuzji darłowskiej z 1721 roku	15
JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA (Szczecinek)	
Darłowska rodzina Hemptenmacherów i jej wpływ na życie miasta w XIX wieku	39
MAŁGORZATA ŚWIĄTKOWSKA (Darłowo)	
Port darłowski w latach 1840–1883	59
JÓZEF LINDMAJER (Słupsk)	
Sytuacja społeczna i polityczna na terenie ziemi sławieńskiej w latach 1845–1850 (w tym wydarzenia darłowskie 22 lipca 1848 roku)	75
KRYSTYNA RYPNIEWSKA (Koszalin)	
Nowożytny witraż z kościoła pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Dobiesławiu, obecnie w koszalińskiej kaplicy Domu Biskupiego	111
KACPER PENCARSKI (Słupsk, Koszalin)	
Port w Darłowie w okresie międzywojennym	125
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin)	
Dawne pocztówki źródłem wiedzy o DarłóWKU	153
BRYGIDA JERZEWSKA (Darłowo)	
Rügenwalde – Darłowo w roku 1945: urywki wspomnień	207
STEFANIE NAUMANN (Stockton, Kalifornia)	
Tadeusz Leon Haska in Darłowo, Poland, 1945–1946	215
Indeks osób i nazw osobowych	237
Indeks nazw geograficznych	243

Darłowska rodzina Hemptenmacherów i jej wpływ na życie miasta w XIX wieku

JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA* (Szczecinek)

Wprowadzenie

Darłowo jest niezwykle ciekawym miejscem przyciągającym turystów nie tylko ze względu na bliskość morza, ale także historię kryjącą się w niemal każdym zakamarku niezniszczonego przez wojnę miasta. Gotycki zamek przybliża czasy Gryfitów, książąt pomorskich panujących w okresie średniowiecza i wczesnego renesansu, szczególną uwagę poświęcając Erykowi – królowi Danii, Szwecji i Norwegii, postaci i kontrowersyjnej, i tragicznej. Kościoły NMP, św. Gertrudy czy św. Jerzego są świadkami życia duchowego mieszkańców miasta, a zachowane kamieniczki, w tym gotyckie i barokowe, przybliżają wiedzę o warunkach codziennego życia mieszczan. Ważnym zabytkiem jest barokowy ratusz – siedziba władz, Tu bowiem rozstrzygano o ważnych dla miasta problemach, jego gospodarce, kulturze czy życiu społecznym.

Uwagę przyciąga też usytuowana w pobliżu ratusza neobarokowa fontanna, wyjątkowa w swoim kształcie i niemająca analogii w pomorskich miastach (Tabl. I: A). Jej złożona architektoniczna forma jest oprawą dla wieńczącej całość pełnoplastycznej postaci rybaka z modelem statku i wykonanych z brązu płaskorzeźbionych plakiet. Nad jedną z nich widnieje napis: „Der Familie Hemptenmacher zum Gedächtnis” (pisownia oryginalna, tłum. „Ku pamięci rodziny Hemptenmacherów”). Kim byli Hemptenmacherowie, skąd pochodzili, w jaki sposób zaistnieli w Darłowie i czym zasłużyli sobie na taki pomnik? Na te pytania postaram się odpowiedzieć w niniejszym artykule.

* e-mail: jkontowska@vp.pl

1. Pochodzenie nazwiska i znani Hemptenmacherowie

Nazwisko Hemptenmacher jest niezbyt często spotykane na Pomorzu. Po raz pierwszy w źródłach pisanych wystąpiło na początku XVII wieku w Niemczech. Według badacza historycznych nazwisk niemieckich Alberta Heintzego (1903) należy do grupy związanej z wykonywanymi zajęciami. W tym przypadku od pojęcia występującego w języku średnio-dolno-niemieckim (Mittelniederdeutsch) „der Himten macht“, w którym „himte”¹ oznacza jednostkę miary zboża. Zatem, „Hemptenmacher” to ten, który „odmierza zboże” czy raczej „produkuje miary zboża” (Heintze 1903: 159).

Nazwisko to występowało od XVII do początku XX wieku w kilku miejscowościach w ówczesnych Niemczech (Stendal, Berlin, Greifswald), Wielkopolsce (Poznań), na Pomorzu (Szczecin, Słupsk, Darłowo) oraz na Śląsku (Wrocław, Czarniawa Zdrój – Bad Schwarzbach). Większość członków rodziny zajmowała się w XIX wieku handlem, a także bankowością i prawem. Spośród nich wymienić można Juliusa Theodora Hemptenmachera ze Szczecina, właściciela założonej w 1836 roku firmy handlującej hurtowo winem i innymi produktami alkoholowymi, a także armatora, który w 1850 roku miał siedem żaglowców: „Box”, „Franz”, „Hoffnung”, „Isaack”, „Lisette”, „Pauline” i „Wolff” (Metzler 1850: 31–38). Ważną postacią był Theodor Hemptenmacher z Berlina (1853–1912) – prawnik, bankier, a także członek rady zarządczej, później przewodniczący elitarnego klubu „Gesetzlose Gesellschaft zu Berlin”, uważanego za nosiciela i stróża tradycji, kultury i nauki. Od ukończenia studiów był związany z administracją pruską i pełnił w niej wysokie funkcje. Był też komisarzem stanu na Giełdzie Papierów Wartościowych w Berlinie i Tajnej Radzie Rządu Wyższego. W 1909 roku został dyrektorem Commerz- und Disconto-Bank w Berlinie. Wyraźnie angażował się w założenie Stowarzyszenia Ubezpieczeń Bankowych i Niemieckiego Przemysłu Bankowego (Anonim 1912a; 1912b).

2. Hemptenmacherowie w Darłowie – kupcy, armatorzy, społecznicy, mecenas

Hemptenmacherowie w Darłowie pojawili się pod koniec XVIII wieku (Rosenow 1912: 112). W 1798 roku w kronice miasta odnotowano

¹ Także: himpte, hemte, himbte, himete, himmete, hempte, hembte, hemete, pisane też hemethe – por. Köbler 2014.

przyjęcie Gustawa Hemptenmachera ze Stendal² do związku kupieckiego³. Nie wiemy, z jaką dziedziną handlową był on związany i co wpłynęło na wybór Darłowa na miejsce jego życia i pracy, a zaczynał ją w trudnym dla miasta okresie. Przypomnieć należy, że początek XIX wieku to czas wojen napoleońskich i kontrybucyjnych zobowiązań, jakie spływały na miasto od 1806 roku, czyli od klęski armii pruskiej w bitwach pod Jeną i Auerstädt. Były to: (1) przeprowadzenie poboru do wojska w wyniku ogłoszenia generalnej mobilizacji w Prusach i (2) zapewnienie zaopatrzenia. Od czasu wkroczenia na ziemię sławieńską wojsk napoleońskich w 1807 roku po stronie miasta leżało zakwaterowanie i wyżywienie żołnierzy francuskich, wyżywienie koni, a także utrzymanie szpitala. W tym czasie Darłowo poniosło spore straty w ludziach oraz ogromne koszty finansowe. Ale okupacja francuska miała także inny wymiar. Pewnej grupie mieszkańców, nielicznej zresztą, przyniosła spore zyski. Stało się to za sprawą blokady kontynentalnej, która została wprowadzona 21 listopada 1806 roku przez Francję dekretem Napoleona Bonaparte i była skierowana przeciwko Wielkiej Brytanii. Miała na celu odcięcie jej od rynków zbytu i dostaw surowców, a tym samym załamanie gospodarki i spowodowanie uległości Anglii wobec Francji. Blokada ta uderzyła w większość państw europejskich, w tym w Prusy. Jednak towary angielskie przemycano. Wykorzystywano do tego celu także statki darłowskie, które odbierały je z jednostek angielskich i przerzucały na ląd bądź przewoziły do obleganych przez Francuzów miast, w tym do Kołobrzegu.

Właśnie na kontrabandzie zyskała część darłowskich armatorów. Wśród nich był Christian Friedrich Bahn (ur. 18.03.1773, zm. 9.09.1834). Nie przypadkowo przywołuję jego nazwisko, bo to właśnie jego historia i majątek dały podstawy do powstania potęgi darłowskich Hemptenmacherów. Christian Friedrich Bahn pochodził z Darłowa. Był synem miejskiego chirurga, kształcił się w zawodzie kupieckim, pobierając nauki w Koszalinie, Berlinie i Hamburgu. W tym ostatnim miejscu poznał sztukę budowy okrętów i handel morski. Do Darłowa wrócił w 1801 roku, a już w następnym poślubił Johannę Luisę Reginę Knötzelein (1788–1853),

² Stendal to miasto o metryce sięgającej XII wieku, położone w regionie Altmark w Saksonii-Anhalt, na zachodnim brzegu Łaby, w odległości około 120 km od Berlina, 150 km od Hanoweru, 180 od Hamburga i 160 km od Lipska. Miasto miało silne tradycje kupieckie. Już w XIII wieku, obok gildii kupieckich, istniał w nim związek skupiający przewoźników morskich, a w latach 1358–1512 przynależało do Ligi Hanzeatyckiej. Posiadało także własną mennicę. Jest uważane za najzamożniejsze i najlepiej rozwinięte miasto w Brandenburskiej w okresie średniowiecza. Źródło: <https://ra-unnau.de/weiter/hansestadt-stendal/> [dostęp: październik 2020].

³ Źródło: <http://www.ruegenwalde.com/rwalde/1700.htm> [dostęp: styczeń–maj 2012].

córkę kupca Johanna Georga Friedricha Knötzeleina, z którym wszedł w spółkę handlową. Po jego śmierci Bahn w 1806 roku odkupił od teściowej – Charlotte Louise Knötzelein – za sumę 2 tys. reichstalarów dom przy Langestrasse 95 (Rosenow 1939: 33)⁴ (obecnie ul. Powstańców Warszawskich 51) i dom 54B⁵. Budynek nr 54B to przypuszczalnie obiekt sąsiedni, współcześnie kamienica nr 50 przy ul. Powstańców Warszawskich, który jest połączony z budynkiem 51 na kondygnacji piętra i mógł stanowić część mieszkalną przy biurach Towarzystwa Żeglugowego. Przypuszczenie to potwierdza brak wejścia od strony ulicy Powstańców Warszawskich. Do wnętrza tego budynku można się dostać jedynie od strony podwórka (Nekanda-Trepka 2012).

Bahn był bardzo operatywny i wkrótce założył własną firmę handlową, Towarzystwo Żeglugowe (Reederei), która zajmowała się między innymi międzynarodowym handlem morskim. Od czasów lokacji Darłowa to właśnie ta dziedzina gospodarki była jedną z najważniejszych dla funkcjonowania miasta. Jej rozwój wpływał na bogacenie się mieszkańców, kształtował życie społeczne, jego hierarchię i decydował o rozwoju przestrzennym. Bahn szybko się wzbogacił i uzyskał znaczącą pozycję w życiu gospodarczym miasta. Rozwój jego firmy spowolniła wspomniana wyżej blokada kontynentalna, ale też i dała dodatkowe możliwości zarobku i powodów do chwały. Po wojnie otaczany był czcią jak bohater, gdyż wielokrotnie z narażeniem życia dostarczał drogą morską pomoc obleganemu przez sprzymierzone wojska Kołobrzegowi. Były to towary niezbędne dla mieszkańców, ale przewoził także żołnierzy celem wzmocnienia obrony miasta, które do zakończenia wojny nie poddało się wojskom napoleońskim. W 1807 roku Bahn przemycił na swoich załadowanych towarami statkach handlowych 80 pruskich piechurów. W czasie wojny 1813–1815 przekazał spore kwoty na finansowanie wydatków obronnych Prus. Po wojnie inwestował znaczne sumy w budowę statków i zatrudniał coraz więcej osób. W uznaniu jego zasług kilkakrotnie powierzano mu w Rügenwalde (Darłowie) wysokie urzędy. Był radnym miejskim, posłem do parlamentu krajowego. Duński król Fryderyk VI w 1810 roku mianował go wicekonsulem duńskim miasta Rügenwalde, a w 1833 roku pruski król Fryderyk Wilhelm III nadał mu tytuł radnego ds. handlu (Anonim 1828a: 138, 210; 1828b: 225; Schmidt, Friedrich 1836: 670–673).

⁴ Rok 1806 jest najstarszą datą, potwierdzoną w źródłach pisanych, odnoszącą się do tej kamienicy (Rosenow 1939: 33).

⁵ W dokumencie nie jest jasno sprecyzowana jego lokalizacja. W tym czasie domy w całym mieście oznaczane były numerami narastającymi, a dopiero w drugiej połowie XIX wieku (?) zmieniono ten system, porządkując numerację według ulic (Rosenow 1939: 33).

Z czasem Bahn zapadł na chorobę oczu, tracił wzrok i postanowił większość swoich interesów, w tym prowadzenie firmy żeglugowej „C.F. Bahn et Comp. in Rügenwalde”, przekazać zięciowi. Sam wycofał się i zamieszkał w Bobięcinie (niem. Papenzin), w powiecie miasteczkim. W 1829 roku zakupił XVIII-wieczny dwór wraz z 8 tys. ha ziemi – dawny majątek rodziny Massow. Tam doznał udaru mózgu i zmarł w 1834 roku.

Firmą zarządzał, jak wspominałam, jego zięć. Był nim Eduard August Hemptenmacher, syn Gustawa ze Stendal. W 1834 roku został także konsulem i duńskim agentem handlowym (Anonim 1837: 208). Jest wymieniony wśród zagranicznych konsułów i zagranicznych agentów handlowych zatrudnionych w pruskich miastach, zarówno w *Handbuch über den Königlich Preußischen Hof und Staat für das Jahr 1836* (Anonim 1836: 140), a także w podręcznikach wydawanych na lata następne (Anonim 1848: 201).

Nazwa firmy w brzmieniu „C.F. Bahn et Comp. in Rügenwalde” funkcjonowała jeszcze do 1845 roku. Z chwilą prawnego przejęcia jej przez zięcia zaczęto używać nazwy „E. Hemptenmacher”. To właśnie nowy właściciel w krótkim czasie doprowadził do znacznego jej rozkwitu. Dokonał nowych inwestycji oraz odnowił i powiększył siedzibę Towarzystwa. Siedziba Towarzystwa Żeglugowego mieszcząca kantor handlowy i mieszkania to oddziedziczona po teściu kamienica usytuowana w południowo-wschodnim narożniku rynku miejskiego, przy zbiegu dzisiejszych ulic Powstańców Warszawskich 51 i Rynkowej 2. Jej historia sięga zapewne czasów lokacyjnych i przypuszczalnie wzniesiono ją na historycznej działce i na ruinach wcześniejszej zabudowy. Kamienica została zbudowana w końcu XVIII wieku, przypuszczalnie w 1793 roku, taka bowiem data została „dopisana”/wryta na plakiecie z wizerunkiem kogi i napisem „ANNO 1604” wbudowanej w północną elewację⁶. Obecny kształt zyskała w wyniku późniejszych prac remontowych. Neobarokowa fasada kamienicy z klasycystycznym wystrojem architektonicznym, wykorzystującym motywy antykizujące, powstała zapewne między rokiem 1806 i 1829, czyli w czasie, kiedy należała do Christiana F. Bahna (Ryc. 1). W trakcie remontu, przeprowadzonego po 1845 roku, kiedy jej właścicielem był już Eduard A. Hemptenmacher, została wzbogacona o nowe elementy, na przykład detal w nadprożu środkowego okna – płaski, dekoracyjny tympanon z akroterionami czy owalne plakiety z wyobrażeniami kobiet w antycznych szatach. W tym też czasie, od strony obecnej ulicy Rynkowej,

⁶ W trakcie prac budowlanych obok plakiety z wizerunkiem kogi odkryto zatynkowany blok kamienny z napisem CASE HAVE z datą ANNO 1604 i umieszczonym w osi gmerkiem mistrza kamieniarskiego. Istnieje sugestia, że została przeniesiona z innego obiektu i wykorzystana jako materiał budowlany (por. Koutny-Giedrys 2018).

Ryc. 1. Darłowo, kamienica Hemptenmacherów, fasada, pierwsze ćwierć XX wieku (Rosenow 1989: 692)

została dobudowana oficyna. Za kamienicą mieściły się plac, obiekty gospodarcze i magazynowe, które w następnych latach XIX wieku ulegały redukcji i przekształceniom. Na ich miejscu powstawały kolejne oficyny (Kowalczyk-Kontowska 2013).

Towarzystwo Żeglugowe przynosiło znaczne dochody, szczególnie że firma rozszerzyła swoją działalność na handel drewnem, które pozyskiwała z zakupionego Bronowa (niem. Brünnow)⁷ i Ponikły (Ponikwy) (niem. Ponickel) (Klempin, Kratz 1863: 637)⁸, w dawnym powiecie miasteczkim.

⁷ Eduard Hemptenmacher zakupił majątek Brünnow 16 lipca 1840 roku, 11 stycznia 1889 roku odziedziczyła go córka Marie i jej mąż – konsul Eduard John. W ich rękach pozostał do 22 stycznia 1933 roku (Anonim 1840: 125, 133; Anonim 1879: 126; Gohrbandt 1938: 159).

⁸ Majątek Ponikła Hemptenmacher zakupił od Kaspara Friedricha v. Puttkamera w 1842 roku za sumę 24 tys. talarów. 6.05.1889 przeszedł na własność Konsula Eduarda

Ryc. 2. Bronowo, dwór klasycystyczny

Źródło: http://zamki.rotmanka.com/portfolio_categories/palace-i-dwory/page/8/ [dostęp: 18.01.2021]

Ryc. 3. Bronowo, lamus (dom kolumnowy)

Źródło: http://zamki.rotmanka.com/portfolio_categories/palace-i-dwory/page/8/ [dostęp: 18.01.2021]

Majątek Bronowo, położony 24 km na południowy wschód od Sławna, był starym lennem rodziny von Massowów, które później kolejno przechodziło w ręce Puttkamerów, Wedlów, Hoymów. W 1802 roku wieś nabył Karl Gustaw von Below, a w 1839 roku pozostawił ją swemu synowi. Od

Johna i jego żony Marie z Hemptenmacherów. Sprzedali go 5.01.1922 roku (Klempin, Kratz 1863: 637).

niego, w 1840 roku, Bronowo kupił właśnie Hemptenmacher. W tym czasie majątek obejmował klasycystyczny dwór z mieszkalnym poddaszem, wzniesiony na planie litery L (Ryc. 2), lamus z XIX wieku zwany domem kolumnowym (Ryc. 3) i zabudowania gospodarcze. Majątek obejmował 2379 ha, w tym: ogrody, łąki, torfowiska, mosty, lasy dębowe, bukowe i świerkowe oraz zbiorniki wodne, ścieżki i nieużytki, a także sześć folwarków, cegielnię i kuźnię.

Poza wymienionymi własnościami do Hemptenmachera należały grunty na terenie dzisiejszego Darłówka. Powyżej mostu na Wieprzy, na jej prawym brzegu, znajdowały się jego place składowe i magazyny

Nowe inwestycje pozwoliły Hemptenmacherowi na zintensyfikowanie działalności firmy i w rezultacie na zdominowanie handlu spławnego drewnem rzeką Wieprzą oraz eksportu morskiego. Ta działalność miała duże znaczenie gospodarcze także dla miasta i regionu – wzbogacała właścicieli lasów, kształtowała grupę zawodowych kupców i handlarzy drewnem w Sławnie i Darłowie oraz umożliwiała wzrost dochodów innych grup społecznych, na przykład mieszkańców wsi zatrudnianych do wyrębu i wywozu drewna z lasu. Hemptenmacher wciąż rozbudowywał swoją flotę. W 1847 roku posiadał sześć żaglowców⁹. Były nimi: „Adler”, „Fortuna”, „Gebrüder zwei”, „Nordstern”, „Rapid” i „Undine”. Dwa lata później firma wzbogaciła się o kolejne dwa statki żaglowe: „Caroline” i „Diane”¹⁰.

W 1865 roku współnikiem Hemptenmachera został jego zięć – kupiec Eduard John, właściciel tartaku zbudowanego nad Wieprzą w 1860 roku. Zaowocowało to dalszym rozwojem firmy, szczególnie w zakresie handlu morskiego, w tym w pozyskiwaniu następnych żaglowców. Na początku 1867 roku posiadali 26 statków, podczas gdy cała flota darłowska liczyła 46 jednostek¹¹. Do 1875 przybyło kolejnych osiem żaglowców (Nüscke, Schwarz 1876: 12–69) i jeden parowiec zbudowany w 1875 roku. Statki należące do firmy: slupy, szkunery, brygi, a także barki¹², w większości prowadzone przez lokalnych kapitanów, pływały między Gdańskiem

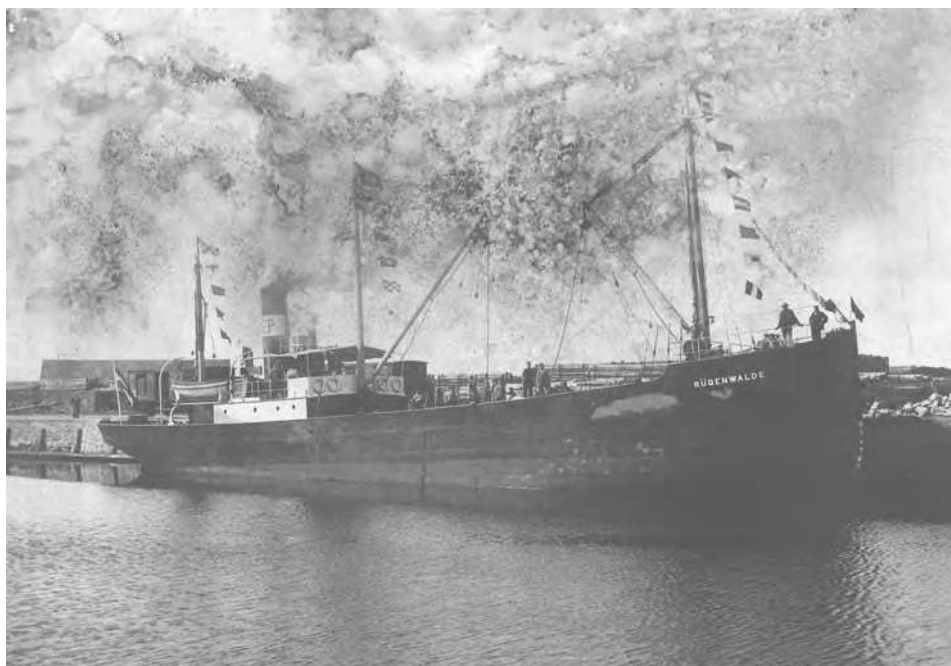
⁹ W 1847 roku cała darłowska flota liczyła 17 jednostek (Wendt E. & Co. 1848: 16).

¹⁰ W 1849 roku w Darłowie było 21 żaglowców. Hemptenmacher posiadał wówczas już osiem jednostek, podczas gdy inni armatorzy dysponowali o wiele mniejszą liczebnie flotą. Na przykład C.F. Kunde miał dwa żaglowce, C.F. Zielke – pięć jednostek, F.W. Knotzelein & Sohn – dwie, H.A. Birch – trzy, a B.H. Janke – jedną (Metzler 1850: 29).

¹¹ W 1866 roku Hemptenmacher zakupił nowy żaglowiec, który otrzymał nazwę „Brünnow”, pochodzącą od nazwy jego majątku ziemskiego (Anonim 1867: 8–60, 70, 72).

¹² Typy statków żaglowych: slup to jednomasztowy żaglowiec o dwóch żaglach, bryg – statek średniej wielkości o dwóch masztach, szkuner – statek o dwóch i większej liczbie masztów i o ożaglowaniu skośnym, a bark to typ dużego żaglowca o trzech i większej liczbie masztów. Wszystkie były używane w XIX wieku, a część z nich jeszcze w wieku XX jako statki towarowe.

i Kłajpedą, także poza Bałtykiem – do Anglii, Afryki, Ameryki Północnej i Południowej, a nawet do Indii. W najlepszym okresie funkcjonowania przedsiębiorstwa, w latach 1875–1879, Hemptenmacher dysponował 34 dużymi żaglowcami i dwoma parowcami: „Amaliae” oraz „Rügenwalde” (Ryc. 4) (Schwarz, Langerhannss 1879: 3, 5, 12–71).

Ryc. 4. Parowiec „Rügenwalde”. Fotografia z lat 20. XX wieku w zbiorach Zamku Książąt Pomorskich – Muzeum w Darłowie

Poza budowaniem floty handlowej Hemptenmacher zadbał także o jej bezpieczeństwo. Zainspirowany powstaniem w kilku krajach europejskich, także w Niemczech, towarzystw ratowania rozbitków na morzu i budową stacji ratowniczych¹³ dołożył wszelkich starań, by założyć taką stację u ujścia Wieprzy. Przed jej powstaniem istniała w DarłóWKu, na lewym brzegu Wieprzy drewniana szopa jako pomieszczenie do przecho-

¹³ Jednym z pomysłodawców zorganizowania ratownictwa morskiego w Niemczech był Friedrich August Adolph Bermpohl (1833–1887), nauczyciel nawigacji w Vegesack i Emden. Na wybrzeżu Morza Bałtyckiego stacje ratownictwa morskiego zaczęły powstawać w połowie XIX wieku. Było to związane z rozwojem żeglugi i licznymi katastrofami statków (Pietkiewicz, Komorowski, Szulczewski 2015: 85).

wywania łodzi wiosłowo-żaglowej, którą w razie wypadku przewożono na specjalnej lawecie zaprzęgiem konnym do miejsca akcji i wodowano, by dopłynąć do zagrożonego statku lub rozbitków. W szopie znajdował się także moździerz do wystrzeliwania liny ratunkowej, ale wobec groźniejszych sytuacji na morzu ten sprzęt był mało skuteczny.

W roku 1866, jako odpowiedź na zabiegi Hemptenmachera, Niemieckie Towarzystwo Ratowania Rozbitków na Morzu przejęło istniejącą do tej pory szopę i na potrzeby nowej stacji ratunkowej zamówiło w Anglii 10-wiosłową, żelazną 28-stopową łódź. Od roku 1867 nowa stacja była gotowa. Nad sprawnością jej pracy czuwała lokalna komisja, której przewodniczącym został inicjator – Eduard Hemptenmacher. Jego następcą był emerytowany kapitan i jednocześnie strażnik plażowy Gehlhar z Darłowa. W 1870 roku stacja Darłówko otrzymała aparat raketowy. Powiększono także szopę o około 6 m², aby oprócz łodzi pomieścić w niej ten nowoczesny sprzęt.

Powstanie stacji ratunkowej w Darłowie było niezwykle ważne dla gospodarki morskiej oraz bezpieczeństwa statków i ludzi na morzu. Tym bardziej istotne, że w XIX wieku i w czasach późniejszych (początek wieku XX) w akwenie Darłówka odnotowano 72 wypadki wejścia różnych jednostek na przybrzeżne mielizny, a także ich rozbicia w wyniku sztormów. Załoga tej stacji do 1945 roku uratowała łącznie 48 osób (Pietkiewicz, Komorowski, Szulczewski 2015: 86–87).

Potęga żegluga Hemptenmachera budowana z ogromnym rozmachem uległa załamaniu w chwili upowszechnienia statków o napędzie parowym¹⁴. Te, mimo że były bardzo drogie, biorąc pod uwagę koszty budowy i koszty paliwa, zdominowały w drugiej połowie XIX wieku niemal wszystkie morza. Co prawda żaglowce nadal były wykorzystywane, ale najczęściej jednak w przybrzeżnych rejsach, do transportowania ładunków o mniejszej wartości bądź niezapewniających dostatecznych zysków. W obliczu tej sytuacji firma Eduarda Hemptenmachera zaczęła powoli rezygnować ze statków napędzanych siłą wiatru. Między rokiem 1880 i 1882 zlikwidowano pięć żaglowców, a zakupiono dwa parowce: „Wipper” w 1880 (Schwarz, Langerhannss 1882: 3–6) i „Adlera” w 1882 roku¹⁵. Łącznie z nabytymi wcześniej statkami „Amalią” i „Rügenwalde” hemptenmacherowską flotę w 1882 roku stanowiło 29 statków żaglowych i cztery

¹⁴ Pierwszy parowiec wypłynął w rejs w 1807 roku. Początkowo były one dość niebezpieczne ze względu na częste eksplozje kotłów. Udoskonalono je w drugiej połowie XIX wieku i wtedy rejsy parowcami stały się regularne.

¹⁵ Parowiec zbudowano w stoczni „Vulcan” w Szczecinie (Schwarz, Langerhannss 1882: 96).

parowce, ale nie zapewniały one takiego zysku jak w latach poprzednich. Flota upadała.

Wkrótce Eduard Hemptenmacher zmarł. Nie jest znana ani przyczyna zgonu, ani dokładna data jego śmierci. Przypuszczalnie nastąpiła między kwietniem roku 1883 a kwietniem 1884 roku. Informację o tym smutnym wydarzeniu zamieszczono w sprawozdaniu Pomorskiego Towarzystwa Historyczno-Archeologicznego w 1884 roku, którego był członkiem zwyczajnym (Anonim 1884: 322). Przynależność do tego Towarzystwa potwierdza, że Eduard Hemptenmacher był wyjątkową osobowością nie tylko w dziedzinie handlowej, w której ze znakomitym skutkiem pomnażał dobra materialne. Te sprawiały, że bogaciło się także miasto i jego mieszkańcy. Ceniono go poza granicami Darłowa, czego dowodem była nominacja na agenta handlowego i konsula Danii. Nadto był radnym miejskim (Rosenow 1912: 112; 1939: 65), udzielał się także społecznie. Inicjował wiele działań, jak chociażby wspomniana stacja ratownictwa morskiego. Przypuszczalnie posiadał wiedzę daleko wykraczającą poza sprawy firmy. Istnieją przesłanki sugerujące, że interesował się historią, także starożytną. Świadczy o tym nie tylko dobór dekoracji architektonicznej na fasadzie siedziby, ale chociażby nazwy żaglowców: Elektra, Iphigenia (córki Agamemnona), Ceres (bogini urodzaju w mitologii rzymskiej), Diana (bogini łowów), Bellona (rzymska bogini wojny) czy Orion (syn Posejdona). Wraz z jego odejściem odeszła era pięknych żaglowców i czas, który ówczesni mieszkańcy porównywali do okresu świetności średniowiecznego, hanzeatyckiego Darłowa.

Do dzisiaj po wielkiej armadzie Hemptenmachera pozostało zaledwie kilka wizerunków statków zwanych portretami kapitańskim. Prezentują one cechy najbardziej charakterystyczne jednostek, podkreślając ich majestat pod rozpostartymi żaglami. Jednym z nich jest portret kapitański barku „Leopold II” zbudowanego w 1861 roku (Tabl. I: B). Posiadał nośność 590 ton (295 łasztów), a jego załoga licząca 13 osób, dowodzona była przez pochodzącego z Darłowa kapitana H. Rathke. Obraz został namalowany w 1871 roku przez Augusta Lasczky’ego (1814 lub 1815–1877), autora licznych portretów kapitańskich jednostek bałtyckich. Praca znajduje się w zbiorach Narodowego Muzeum Morskiego w Gdyni (Jankiewicz-Brzostowska 2003: 59–62, 64, 66). Portrety kapitańskie armatorów darłowskich, w tym oczywiście Hemptenmachera, posiada także Zamek Książąt Pomorskich Muzeum w Darłowie. Wśród nich jest obraz olejny na płótnie – „Orion”, szkuner zbudowany w 1855 roku, którego pięcioosobową załogą dowodził, o czym informuje napis, kapitan F. Beckmann (Tabl. II: A). Ten portret został namalowany między rokiem 1877 i 1882 przez synów Augusta Lasczky’ego – Edwina i Charlesa, o czym zaświad-

cza sygnatura: „E.V.C. Laschke” (Jankiewicz-Brzostowska 2003: 57, 58, 67). Synowie uczyli się malarstwa u ojca i od niego przejęli styl, sposób komponowania obrazu i opracowywania jego szczegółów. Stąd też, porównując oba dzieła, portret „Leopolda II” i „Oriona” – ustawienie statków, układ fal, rozmieszczenie postaci na statku, a także kształt liter w podpisach, nasuwa się nieodparte wrażenie, że mają jednego autora.

3. Towarzystwo Żeglugowe Johnów

W okresie największej prosperity firmy, w 1865 roku, wspólnikiem Hemptenmachera, jak wspomniałam, został jego zięć Eduard John, kupiec, także konsul duński, honorowy obywatel Darłowa, który po śmierci teścia przejął firmę. Spośród dzieci Eduarda Hemptenmachera jedyny syn Juliusz urodzony w 1837 roku nie poszedł w ślady ojca. Został prawnikiem. Po skończeniu studiów na Uniwersytecie Królewskim Friedricha Wilhelma w Belinie (Amtliches 1857: 11) pracował początkowo w Sławnie, a następnie praktykował w Słupsku. Zatem, naturalnym następcą szefa firmy został jego współnik i zięć, mąż córki Marie.

Prawne przejęcie przedsiębiorstwa „E. Hemptenmacher” nastąpiło dopiero w 1888 roku. Wówczas żegluga morska nie odgrywała już znaczącej roli w jego działalności, a podstawą istnienia stał się handel drewnem i jego obróbka. W tym celu, wcześniej, bo już w 1882 roku, E. John zakupił tartak w Buszynie koło Kragu, a w 1893 roku następny w tej samej miejscowości. W obu, przy zatrudnieniu 80 osób, przerabiano rocznie od 15 tys. m³ do 20 tys. m³ drewna. W latach 20. XX wieku E. John był producentem także opakowań drewnianych (Rosenow 1939: 65) (Ryc. 5).

Ryc. 5. Reklama firmy E. Johna zamieszczona w *Unser Pommerland* w 1924 roku

E. John w latach 90. XIX wieku zbudował w Darłównku, na terenie dawnych składów towarowych Hemptenmachera, neoklasycystyczną willę otoczoną parkiem, która stała się domem rodziny Johnów (Ryc. 6).

Ryc. 6. Willa E. Johna w Darłównku. Fot. K. Kontowski, 2012 rok

Poza tą nieruchomością i wymienionymi zakładami majątek Johnów stanowiły dawna siedziba Towarzystwa Żeglugowego – „Kamienica Hemptenmacherów” oraz dobra w Bronowie. Odziedziczył je w latach 20. XX wieku syn Eduarda – Paul. Ostatnim spadkobiercą i właścicielem dawnej firmy „Hemptenmacherów” przed 1945 rokiem był Hans Dietrich Kranitzki, ożeniony z Blanką – najmłodszą córką Paula i Marie Johnów.

4. Fundacje rodziny

Hemptenmacherowie, a także ich potomkowie – Johnowie, należeli do najzamożniejszych rodzin w Darłównie. Mieli oni także świadomość swojej roli w społeczeństwie i możliwości jego wspomagania. Świadczą o tym fundacje, jakie czynili dla darłowskich kościołów, miasta i jego mieszkańców.

Pierwszą ze znaczących darowizn Hemptenmacherów była fundacja organów w kościele św. Gertrudy w 1860 roku dokonana przez armatora Eduarda (Kalicki 2009: 219) (Tabl. II: B). Prospekt dla tychże, opatrzonej inskrypcjami z fragmentami pieśni wielbiących Boga, zbudowano dopiero w 1912 roku, w czasie remontu generalnego świątyni. Projekt wykonał profesor Sackur (Kalicki 2009: 219)¹⁶, sięgając po wzornictwo i stylistykę barokową, by zapewne nawiązać do ambony, która została przeniesiona do kościoła św. Gertrudy z zamkniętego w 1805 roku kościoła zamkowego. Na cokole prospektu umieszczono cytat pieśni: „Lobet den Herrn in seinem Heiligtum Lobet in seinen Taten lobet in seinnner Grossen Herrlichkeit” [Chwalcie Pana w Jego świątyni, chwalcie Jego czyny, chwalcie Jego wielką Chwałę].

Następne pokolenie Hemptenmacherów także było wrażliwe na potrzeby kościoła. W 1908 roku Maria, córka Eduarda Augusta, żona Eduarda Johna, wsparła remont świątyni św. Gertrudy sumą 3 tys. marek. Była to niezwykle ważna dotacja, gdyż umożliwiła pozyskanie następnych funduszy, w tym subwencji od państwa i prowincji, a w rezultacie przeprowadzenie remontu. Ukończenie jego było planowane na rok 1912, czyli na rocznicę 600-lecia drugiej lokacji Darłowa.

Dla kościoła mariackiego konsulowa Maria John i jej brat Juliusz, radca sądu okręgowego w stanie spoczynku ze Słupska, ufundowali w 1905 roku nowy zegar na wieżę z tarczami na „wszystkie cztery strony świata”. Jednak właścicielami uczynili miasto, zobowiązując je jednocześnie do ponoszenia kosztów związanych z jego nakręcaniem, a także konserwacją (Kalicki 2009: 208).

Maria John podarowała dodatkowo kościołowi pełnoplastyczną rzeźbę Chrystusa z marmuru, która początkowo ustawiona była na mniejszym ołtarzu w prezbiterium (Ryc. 7)¹⁷. Rzeźba została wykonana według wzoru stworzonego przez najwybitniejszego duńskiego rzeźbiarza doby klasycyzmu – Bertela Thorvaldsena (1770–1844). Był to „Christus Consolator” [Chrystus Pocieszyciel] z ołtarza kopenhaskiego kościoła pw. Najświętszej Marii Panny z 1839 roku. Rzeźbę Thorvaldsena wielokrotnie kopowano w XIX i na początku XX wieku.

¹⁶ Projekt remontu kościoła św. Gertrudy opracował prof. Sackur z Wyższej Szkoły Technicznej w Gdańsku (Technische Hochschule zu Danzig). Zasypano wówczas podziemia (krypte), obniżono poziom posadzki, wykuto w elewacjach owalne okienka. W trakcie prac malarskich odkryto fragmenty starej polichromii. Poza prospektem organowym wykonano polichromię ścienną jako tło dla „Ostatniej Wieczerzy”, znajdującej się na ołtarzu, oraz empore z symbolami czterech ewangelistów.

¹⁷ Obecnie rzeźba umieszczona jest w kruchcie kościoła.

Ryc. 7. Figura Chrystusa z kościoła mariackiego. Fot. K. Kontowski, 2020 rok

Jedną z największych darowizn dla miasta, a jednocześnie pomnikiem upamiętniającym rodzinę Hemptenmacherów, była fontanna zwana potocznie „Fontanną rybaka”. Wykonał ją w latach 1919–1920 Wilhelm Gross, artysta pochodzący ze Sławna¹⁸. Jest to wolnostojąca forma przestrzenna o neobarokowej stylistyce, usytuowana w zachodniej części dar-

¹⁸ Pierwszy projekt fontanny (Reederei-Hemptenmacher-Brunnen) rodzina Johnów zleciła już w 1913 roku berlińskiemu rzeźbiarzowi Friedrichowi Franzowi B. Brockmüllerowi. W wykonaniu tego dzieła najprawdopodobniej przeszkodziła rzeźbiarzowi I wojna światowa, w której brał czynny udział i podczas której doznał poważnego urazu dłoni (Thieme, Becker 1911: 40).

łowskiego rynku. Tworzy ją dość obszerny basen, na którym są ustawione cztery masywne płyty zwieńczone dekoracyjnym motywem muszli i wolut. W polach płyt wmontowano plakiety z płaskorzeźbami (Tabl. III: A, III: B, IV: A, IV: B). Wewnątrz basenu znajduje się masywna, skrzycona kolumna, na której osadzono potężną czaszę z naturalnej wielkości figurą rybaka, trzymającego w dłoniach łódź.

Wymowa ideowa pomnika jest bardzo czytelna. Rybak niosący łódź to symboliczne wyobrażenie twórcy największej w dziejach Darłowa żeglarskiej floty. Postać ta może być też odczytana jako symbol miasta, które funkcjonowało przez wieki dzięki gospodarce morskiej, połowowi ryb, budowie okrętów i transportowi morskemu. Szczególną wymowę mają płaskorzeźbione plakiety. Przystawione na nich sceny łączą najstarsze dzieje Darłowa – drugą lokację miasta z datą 1312 roku i ówczesne zajęcia jego mieszkańców, z czasami dobrobytu utożsamianymi z okresem przynależności do Hanzy i okresem prosperity przedsiębiorstwa Hemptenmacherów. Nad tą właśnie plakieta została umieszczony napis: „Der Familie Hemptenmacher zum Gedächtnis”.

Ważną fundację finansową założył Eduard John. Była zdeponowana w miejskiej kasie oszczędnościowej i przeznaczona na budowę oraz eksploatację publicznej łaźni. W 1912 roku jej wartość wynosiła 14 794,02 marek (Schütte-Koberstein, Schütte 1994: 307)¹⁹.

Zakończenie

Na potęgę finansową i pozycję Hemptenmacherów oraz ich potomków w Darłowie pracowało pięć pokoleń: Christian Friedrich Bahn, Eduard August Hemptenmacher, Eduard John, Paul John i Hans Dietrich Kranitzki. Do dzisiaj w Darłowie znajduje się wiele śladów ich aktywności. Wszystkie istniejące po tej rodzinie pamiątki są także świadkami historii i świetności miasta. Poza fontanną najbardziej chyba znaczącym przykładem jest kamienica zwana potocznie „kamienicą Hemptenmacherów”. Jest ważna historycznie, świadczy o rozwoju przestrzennym Darłowa, a historia jej przemian, szczególnie w XIX i XX wieku, to także świadectwo przeobrażeń politycznych, ekonomicznych i kulturowych miasta. W ostatnich latach kamienica została odnowiona. Jej remont zainicjowała, a także finansowo wsparła Ute Kranitzki, wdowa po

¹⁹ Nieznana jest data budowy ani lokalizacja łaźni miejskiej. Istnieje jedynie przypuszczenie, że ów budynek mógł znajdować się przy obecnej alei Wojska Polskiego, między skwerem gen. Sikorskiego a prawym brzegiem Wieprzy. Istniał jeszcze w latach 60. XX wieku.

synu Hansa Dietricha, ożenionym z praprawnuczką Eduarda Hemptenmachera. Dzięki niej, a także wspólnym działaniom Niemiecko-Polskiej Fundacji Ochrony Zabytków Kultury, Wspólnoty Zarządzania i Administrowania Nieruchomościami, darłowskiego samorządu (Urząd Miasta, Darłowska Lokalna Grupa Rybacka) oraz Urzędu Marszałkowskiego w Szczecinie pierwsze prace renowacyjne przeprowadzono w latach 2014–2018 (Ryc. 8)²⁰.

Ryc. 8. Darłowo, kamienica Hemptenmacherów po remoncie przeprowadzonym w latach 2014–2018. Fot. K. Kontowski, 2020 rok

²⁰ Prace remontowe, wykonywane zgodnie z zaleceniami i zasadami konserwatorskimi, obejmowały tylko remont wieżby dachowej, wymianę pokrycia dachowego, odnowienie elewacji, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej o formie nawiązującej do stolarki historycznej. Remont wnętrza kamienicy jest planowany w następnych latach.

Bibliografia

- AMTLISCHES 1857. *Amtliches Verzeichnis des Personals und der Studierenden auf der Königl. Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin*, Berlin: Buchdruckerei von Gustav Schabe.
- ANONIM 1828a. Allgemeine Verwaltung, *Jahrbuch der Provinz Pommern für 1828* **1828**: 37–212.
- ANONIM 1828b. Allgemeine Anhalten und Vereine, *Jahrbuch der Provinz Pommern für 1828* **1828**: 216–238.
- ANONIM 1836. In den Preussischen Handels-Städten angestellte fremde Consuln und fremde Handels-Agenten, *Handbuch über den Königlich Preußischen Hof und Staat für das Jahr 1836* **1936**: 140–141.
- ANONIM 1837. Allgemeine Anhalten und Vereine, *Jahrbuch der Provinz Pommern für 1837* **1837**: 201–221.
- ANONIM 1840. [brak tytułu], *Amts-Blatt der preußischen Regierung zu Cöslin/Köslin* **25** (18–6.05.1840): 107–133.
- ANONIM 1848. In den Preussischen Handels-Städten angestellte fremde Consuln und fremde Handels-Agenten, *Handbuch über den Königlich Preußischen Hof und Staat für das Jahr 1848* **1848**: 200–203.
- ANONIM 1867. *Die Handels-Marine der Preussischen Provinzen Pommern und Preussen in Anfange des Jahres 1867*, Stettin: Druck von F. Hessenland.
- ANONIM 1879a. Kreis Rummelsburg, [w:] *General-Adressbuch der Ritterguts- und Gutsbesitzer im Deutschen Reiche*, P. Ellerholz, H. Lodemann, H. von Wedell (bearb.), Berlin: Landwirtschaftlich-Statistisches Bureau, 126–133.
- ANONIM 1884. Sechsendvierzigster Jahresbericht der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde. 1. April 1883 bis 1. April 1884, *Baltische Studien* **34**(1/4): 321–379.
- ANONIM 1912a. Geheimrat Hemptenmacher, *Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung* **592** (19.11.1912, Abend-Ausgabe): 5.
- ANONIM 1912b. Trauerfeier für Geheimrat Hemptenmacher, *Berliner Volks-Zeitung* **550** (22.11.1912, Abend-Ausgabe): 2.
- GOHRBANDT E. 1938. Ortsgeschichte, [w:] *Der Kreis Rummelsburg. Ein Heimatbuch*, Stettin: Verlag Leon Sauniers Buchhandlung, 113–203.
- HEINTZE A. 1903. *Die Deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch, sprachlich. Verfasser von „Gut Deutsch“*. Zweite verbesserte und sehr vermehrte Auflage, Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.
- JANKIEWICZ-BRZOSTOWSKA M. 2003. August Lasczky – malarz statków bałtyckich, *Stupskie Studia Historyczne* **10**: 53–70.
- KALICKI J. (red.) 2009. *Kronika Kościoła Mariackiego w Darłowie*, Koszalin: Muzeum w Koszalinie.
- KLEMPIN R., KRATZ G. 1863. *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, Berlin: A. Bath.
- KÖBLER G. 2014. *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, 3. A, <https://www.koeblergerhard.de/mndwbhin.html> [dostęp: 2021-03-04]
- KOUTNY-GIEDRYS M. 2018. *Dokumentacja konserwatorska, płyta kamienna z 1604 r. kamienica przy ul. Powstańców Warszawskich 51 – Rynkowa 2 w Darłowie*, Szczecin [maszynopis w archiwum WUOZ Szczecin, Delegatura w Koszalinie].

- KOWALCZYK-KONTOWSKA J. 2013. *Kamienica Hemptenmacherów w Darłowie. Badania historyczne*, Szczecinek [maszynopis w archiwum WUOZ Szczecin, Delegatura w Koszalinie].
- METZLER G. 1850. *Preussische Rhederei in Anfange des Jahres 1850*, Stettin: Ewald Gentzsohn.
- NEKANDA-TREPKA J. 2013. *Badania architektoniczne zabytkowego zespołu zabudowy miejskiej na narożniku ul. Powstańców Warszawskich 51 i ul. Rynkowej 2*, Szczecin [maszynopis w archiwum WUOZ Szczecin, Delegatura w Koszalinie].
- NÜSCKE C., SCHWARZ F. (Hrsg.) 1876. *Die Handels-Marine der Preussischen Provinzen Pommern und Preussen in Anfange des Jahres 1876*, Stettin: Druck von F. Hessenland.
- PIETKIEWICZ I., KOMOROWSKI A. F., SZULCZEWSKI A. 2015. Rozważania o bezpieczeństwie żeglugi przybrzeżnej, *Nautologia* **152**: 85–87.
- ROSENOW C. 1989. Rügenwalde an der Ostsee. Kleine Geschichte der Heimatstadt, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. 2: *Die Städte und Landgemeinden*, M. Vollack (Hrsg.), Husum: Husum Druck und Verlags-Gesellschaft, 687–698.
- ROSENOW K. 1912. *Rügenwalde. Zur 600-jährigen Jubelfeier der alten Hansestadt am 21. Mai 1912*, Rügenwalde: Selbstverlag.
- ROSENOW K. 1939. *Geschichte des Rügenwalder Handels*, [Rügenwalde]: [Korporation d. Kaufmannschaft].
- SCHMIDT F.A., FRIEDRICH B. 1836. *Neuer Nekrolog der Deutschen*, Jg. 12(2), 1834, Weimar: Verlag B.Frl. Voigt.
- SCHÜTTE-KOBERSTEIN E., SCHÜTTE H.G. 1994. *Koberstein – Genealogie*, Bad Orb: <http://box2017.temp.domains/~terrykob/Koberstein%20Genealogie.pdf> [dostęp: 18.01.2021].
- SCHWARZ F., LANGERHANNSS O. 1879. *Die Handels-Marine der Preussischen Provinzen Pommern und Preussen in Anfange des Jahres 1879*, Stettin: Druck von F. Hessenland.
- SCHWARZ F., LANGERHANNSS O. 1882. *Die Handels-Marine der Preussischen Provinzen Pommern und Preussen in Anfange des Jahres 1882*, Stettin: Druck von F. Hessenland.
- THIEME U., BECKER F. (Hrsg.) 1911. *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Bd. 5: *Brewer–Carlingen*, Leipzig: E.A. Seemann.
- WENDT E. & CO. 1848. *Uebersicht der Preussischen Handels-Marine*, Stettin: Alex. Duncker.

Der Rügenwalder Familie Hemptenmacher und ihre Einflüsse auf das Leben der Stadt im 19. Jh.

Zusammenfassung

Im Artikel wird das Leben der Rügenwalder Familie Hemptenmacher, Kaufleute und Armaturen, beschrieben. Die Autorin versuchte herauszufinden, woher die Familie stammt, wie entstand ihre Sesshaftigkeit in Rügenwalde und wie groß war ihr Einfluss auf das Leben der Stadt. Sie beschreibt die Entstehung und Entwicklung einer der größten Firmen des Seetransportes, noch mit Segel-

schiffen, in Mittelpommern. Ihr Niedergang ist mit den technologischen Veränderungen und den Umgestaltungen der Branche verbunden.

Fünf Generationen haben das Hemptenmacher Imperium auf- und ausgebaut: Christian F. Bahn, Eduard A. Hemptenmacher, Eduard John, Paul John und Hans D. Kranitzki. Die Spuren ihrer Tätigkeit führen bis in die heutige Zeit. Es sind Stiftungen für Kirche, Stadt und Einwohner. Die Tradition der Familie führt Ute Kranitzki, die Witwe des Sohnes Hans Dietrich Kranitzki, verheiratet mit der Urenkelin Eduard Hemptenmacher, weiter. Die Witwe Ute Kranitzki hat die teilweise Finanzierung für Renovierung des Hemptenmacher Hauses auf Wunsch ihres verstorbenen Mannes unterstützt.

TABLICA I

Tabl. I: A. Darłowo, fontanna – widok od strony wschodniej.
Fot. K. Kontowski, 2013 rok

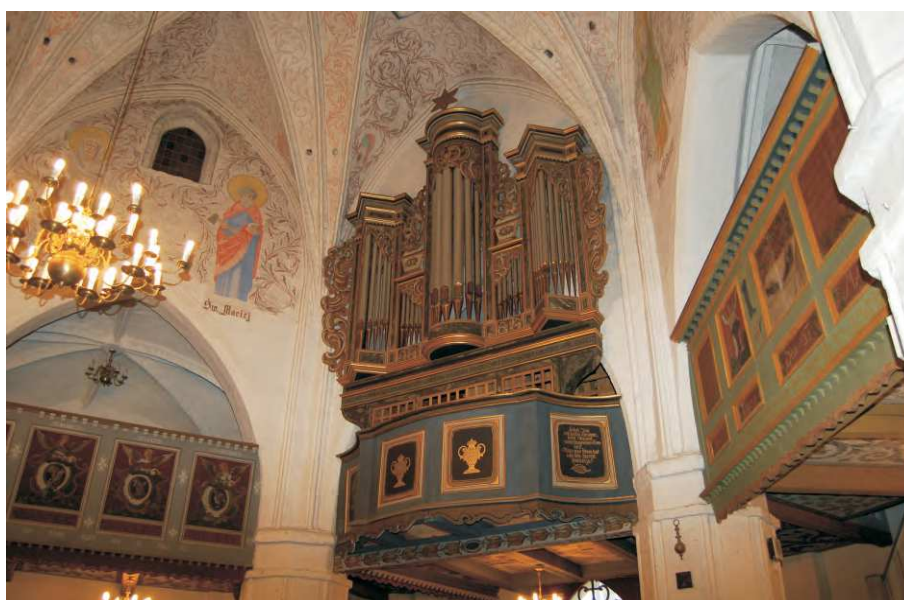

Tabl. I: B. August Lasczky, Portret kapitański barku „Leopold II”, 1871 rok, własność:
Narodowe Muzeum Morskie CMM/SM/2530. Fot. E. Meksiak, źródło: <https://kolekcje.nmm.pl/Home/Details/149-obraz-portret-kapitanski-barku-leopold-ii> [dostęp: 18.01.2021]

TABLICA II

Tabl. II: A. „Orion” – płótno, olej, własność: Zamek Książąt Pomorskich Muzeum w Darłowie, nr kat MD AH 560. Fot. K. Kontowski, 2018 rok

Tabl. II: B. Kościół pw. św. Gertrudy, wnętrze, organy „hemptenmacherowskie” w neobarokowym prospekcie z 1912 roku. Fot. K. Kontowski, 2020 rok

TABLICA III

Tabl. III: A, B. Darlowo, Fontanna. Plakiety obrazujące historię miasta od czasów drugiej lokacji po czasy współczesne Hemptenmacherom. Fot. K. Kontowski, 2020 rok

TABLICA IV

Tabl. IV: A, B. Darłowo, fontanna. Plakiety obrazujące historię miasta od czasów drugiej lokacji po czasy współczesne Hemptenmacherom. Fot. K. Kontowski 2020 rok

Fundacja „Dziedzictwo” powstała w 1991 roku w Sławnie. Jej celem jest szeroko rozumiana ochrona zabytków archeologicznych ziemi sławieńskiej, a także ochrona krajobrazu kulturowego, którego częścią jest dziedzictwo archeologiczne. Działalność Fundacji polega na finansowaniu i organizacyjnym wspieraniu badań naukowych, publikowaniu i upowszechnianiu wyników tych badań, wspomaganie działalności konserwatorskiej, współpracy z władzami lokalnymi w aktywnej ochronie dziedzictwa kulturowego i włączaniu go w życie społeczne mieszkańców, prowadzeniu działalności popularyzującej zabytki i krajobraz kulturowy oraz uczestnictwo w procesie wychowania dzieci i młodzieży z położeniem nacisku na kształtowanie świadomości historycznej i szacunku dla świadectw przeszłości.

Od 2002 roku Fundacja wydaje serię pn. „Historia i kultura ziemi sławieńskiej” podejmującą problematykę procesów historycznych, kulturowych i przyrodniczych kształtujących przeszłe i współczesne oblicze ziemi sławieńskiej. Wszystkie publikacje Fundacji Dziedzictwo dostępne są na stronie: www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

* * *

Fundacja „Dziedzictwo”
ul. Mielczarskiego 7/5, 76-100 Sławno
www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

ISBN: 978-83-957115-2-7

